

VANDA MARKOVIĆ-PEKOVIĆ

Univerzitet u Banjoj Luci
Medicinski fakultet, Odsjek Farmacija
Banja Luka
vanda.markovic-pekovic@med.unibl.org

Оригинални научни рад

UDK 614.2(497.15Сарајево)"1878/1918"

DOI 10.7251/GUARS2012091M

COBISS.RS-ID - 130597377

JAVNE APOTEKE U SARAJEVU U AUSTROUGARSKOM PERIODU

Apstrakt: Rad predstavlja javne, građanske apoteke koje su otvorene u Sarajevu u periodu austrougarske vladavine. Uspostavljanjem austrougarske uprave uređuje se apotekarska djelatnost i počinje otvaranje većeg broja javnih, građanskih apoteka. Koncesije za otvaranje apoteke većinom su dobijali stranci, jer domaćih apotekara nije bilo. Prva moderna apoteka u ovom periodu je otvorena 1878, a posljednja 1913. godine. U periodu 1898–1918. u gradu su otvorene samo dvije nove apoteke, a tokom četrdeset godina austrougarske vladavine radilo ih je ukupno sedam. Apoteke su često reklamirane u raznim publikacijama kao dobro snabdjevene svim potrebnim lijekovima i drugim proizvodima, kao što su kozmetika, pića, fotografski pribor. Apotekari su svojim radom doprinijeli unapređenju zdravstvene zaštite u gradu, kao i građanskoj kulturi i opštem razvoju društva zajedno sa svojim savremenimicima.

Ključne riječi: Sarajevo, austrougarski period, magistri farmacije, moderne javne apoteke.

Abstract: The paper discusses public, civil pharmacies that were opened in Sarajevo during the Austro-Hungarian rule. The pharmacy activity was regulated with the establishment of the Austro-Hungarian administration and opening of a larger number of public, civil pharmacies began. Concessions for opening a pharmacy were mostly obtained by foreigners, as there were no local pharmacists. The first modern pharmacy in this period was opened in 1878, and the last in 1913. In the period 1898-1918 only two new pharmacies were opened in the city, and a total of seven worked during the forty years of the rule. Pharmacies were often advertised in various publications. They were stocked with all necessary medicines and other products, such as cosmetics, beverages, photographic accessories. Through their work, pharmacists have contributed to the improvement of health care in the city, as well as civil culture and the general development of society together with their contemporaries.

Keywords: Sarajevo, Austro-Hungarian period, graduated pharmacists, modern public pharmacies.

Uspostavljanjem austrougarske uprave počinju se mijenjati i zdravstvene prilike u Bosni i Hercegovini, a donose se i propisi po ugledu na one u Monarhiji. Apotekarstvo je uređeno Naredbom Zemaljske vlade (1879),¹ kasnije Redom za ljekarni-

¹ Verordnung der Landesregierung in Sarajevo vom 19. Februar 1879. Nr. 1999 pol., betreffend die Regelung des Apothekergewerbes in Bosnien und der Hercegovina. *Sammlung der für Bosnien und die Hercegovina*, 1880, 91–92.

ce u Bosni i Hercegovini (1907),² i to kao apotekarski zanat, pa su apoteke protokolisane u trgovačkim i/ili obrtnim registrima okružnih sudova. Za otvaranje i samostalno upravljanje apotekom bila je potrebna koncesija koju je izdavala Zemaljska vlada i diploma stečena na nekom od austrougarskih univerziteta. Od tada počinje otvaranje sve većeg broja javnih, građanskih, savremeno uređenih apoteka. Koncesije su na početku većinom dobijali stranci, jer domaćih apotekara nije bilo.

Slika 1. Jakov Sumbul u mladim danima.

Slika 2. Oglas o otvaranju apoteke Jakoba Sumbula, 1881.

Bosna i Hercegovina je svoju prvu apoteku u evropskom smislu dobila 1878. godine, u Sarajevu, modernizacijom apoteke Samuela Sumbula, jednog od najpoznatijih ljekara i apotekara Jevreja koji su krajem 18. i početkom 19. vijeka vršili ljekarsku praksu u Sarajevu. Sumbul, otac Jakova i Josefa, bavio se liječenjem kao profesijom, a svoju apoteku kasnije predaje sinovima. Jakov se vremenom opredjeljuje za očevo zvanje, a Josef odlazi u apotekarsku struku kao priučeni apotekar. Apoteku Josefa Sumbula kasnije preuzima njegov pomoćnik, magistar Eduard Pleyel. Jakov Sumbul (Slika 1)³ je do okupacije vršio zvanje ljekara kako je izučio od oca, odnosno istovremeno je bio i ljekar i apotekar, i u toj vještini uživao dobar glas. Odlazi u Carigrad, gdje završava studij farmacije na Medicinskom fakultetu⁴ i postaje diplo-

² Red za ljekarnice u Bosni i Hercegovini. *Glasnik zakona i naredaba za Bosnu i Hercegovinu*. Godina 1907. Sarajevo 1909, 254–273.

³ Kušan, Vjekoslav. *Zdravstvene prilike starog Sarajeva*. Beograd: Biblioteka Centralnog higijenskog zavoda, 1934, 41.

⁴ U Carigradu je 1830. godine osnovan Medicinski fakultet (*École Impériale de Médecine*) po uzoru na fakultet u Parizu. Na fakultetu se predavala i farmacija kao specijalna nastava na francuskom jeziku, koji je od tada postao jezik nauke u Turskoj. Farmaceutski studij je trajao četiri godine. Farmaceutima je bilo izričito zabranjeno da se na bilo koji način bave ljekarstvom ili da, pored apotekarskog posla, obavljaju još neki zanat koji bi mogao naškoditi farmaceutskoj časti. (Đuričić; Elazar. *Pregled istorije farmacije...*, 244).

mirani apotekar. U Carigradu je 1876. godine dobio dozvolu za vršenje apotekarske prakse na teritoriji cijele turske carevine, izuzev Carigrada. Nakon završenih studija dolazi u Sarajevo i počinje raditi u apoteci svoga tasta Isaka Saloma kao pomoćnik, a zatim preuzima apoteku. Po ondašnjem običaju ujedno vrši i praksu ljekara.⁵ Apoteku „Kod grada Sarajeva” Jakov Sumbul je otvorio 1881. godine u Ferhadija ulici 49 (Slika 2)⁶ i kao vlasnik, apotekar, protokoliso 1884. godine kod Okružnog trgovačkog suda.⁷

Poslije okupacije vlasti mu prave smetnje, vjerovatno zbog neovlaštenog vršenja ljekarske prakse, jer 1880. godine podnosi Zemaljskoj vladi molbu da mu se dozvoli daljnje vršenje ljekarske prakse. Priznato mu je samo pravo vršenja apotekarske prakse, i to ako poslovanje uskladi sa novim propisima.⁸ Zemaljska vlada nije priznala njegovu diplomu. Tražila mu je nostrifikaciju diplome za držanje apoteke i obavljanje apotekarske prakse i prisilila ga da u svoju apoteku uzme provizora. To znači da se austrougarska vlast nije striktno pridržavala obaveze preuzete na Berlinskom kongresu da će priznati sva prava i diplome domaćeg stanovništva stečene pod turskom vlašću. Zato Sumbul poziva 1887. godine, kao provizora, mladog magistra Josefa Schlesingera iz Slavonske Požege, koji mu preuređuje apoteku po uzoru na ostale u Monarhiji, neko vrijeme radi kod njega i odlazi u Visoko, gdje je držao svoju apoteku. U Sarajevo se vratio 1892. godine i preuzeo u svoje vlasništvo Sumbulovu apoteku. Sumbul napušta apotekarsko zvanje i, nakon studija u Beču, posvećuje se zubarskom zvanju⁹ u zubarskoj ordinaciji, Čemaluša ulica 179.¹⁰

Magistar Eduard Pleyel, porijeklom Čeh, došao je u Sarajevo 1877. godine.¹¹ „K caru austrijanskomu”, apoteka protokoliso 9. juna 1884. godine,¹² prvobitno se nalazila u Ulici Franje Josipa, a kasnije (1896) je preseljena u Rudolfovu ulicu 8. Svoju apoteku je reklamirao kao najstariju u gradu,¹³ kao i određene proizvode koji

⁵ Đuričić, Aca; Elazar, Samuel. *Pregled istorije farmacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo: Grafičar, 1958, 250–253.

⁶ *Sarajevski list*, Sarajevo, 16. novembar 1881, br. 107, 4. Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/638>> Pristupljeno: 6. 10. 2020.

⁷ *Sarajevski list*, Sarajevo, 18. juni 1884, br. 66, 4.

⁸ Apotekarska djelatnost u Bosni i Hercegovini uređena je 1879. godine naredbom Zemaljske vlade. Vlasnik ili provizor apoteke morao je imati diplomu doktora hemije ili magistra farmacije stečenu na nekom austrougarskom fakultetu.

⁹ Đuričić, Aca; Elazar, Samuel. *Pregled istorije farmacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, 1958, str. 253, 268.

¹⁰ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1904*. Sarajevo 1904, str.118. Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/511>> Pristupljeno: 6. 10. 2020.

¹¹ Mašić, Izet. One Hundred Fifty Years of Organized Health Care Services in Bosnia and Herzegovina. *Medical Archives*, Volume 72, Issue 5, October 2018: 374–388.

DOI:10.5455/medarh.2018.72.374-388

¹² *Sarajevski list*, Sarajevo, 18. juni 1884, br. 66, 4.

¹³ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1908*. Sarajevo, 1908, 401; Isto za 1912, 558.

su se tu mogli nabaviti (Slika 3).^{14, 15} Apoteka je imala širok asortiman svih domaćih i uvoznih specijaliteta, zavoje i svježe punjenu mineralnu vodu (1908)¹⁶ i bila je glavno skladište za Bosnu i Hercegovinu za pilule protiv malarije „Rosa” apotekara Salvija (1904).¹⁷

Pleyel je bio jedan od gradskih zastupnika u Gradskom zastupstvu glavnog grada Sarajeva dugi niz godina, do 1908. godine.¹⁸ Prema informacijama objavljivanim u „Sarajevskom listu” o

Slika 3. Reklama apoteke Eduarda Pleyela, 1884.

radu Gradskog zastupstva, moglo bi se zaključiti da je Pleyel bio aktivan zastupnik. Odlikovan je ordenima Zlatni krst za zasluge sa krunom (10. maj 1887)¹⁹ i Vitez reda Franje.²⁰ Prvi orden mu je dodijeljen kao priznanje za odanu i aktivno dokazanu privrženost caru i domovini kroz dugi niz

godina u javnoj službi i za stečene zasluge za sveopšte dobro, a drugi za izuzetne građanske zasluge.

Dobrovoljnim novčanim prilozima podržavao je mnogobrojne dobrotvorne aktivnosti. Uz ostalo, sudjelovao je u prikupljanju dobrovoljnih priloga za ranjene i bolesne vojnike (1878).²¹ Samo u njegovoj apoteci mogli su se kupiti brojevi za dobrotvornu igru na sreću u čast rođendana Franje Josipa a u korist gradske uboške zaklade.²² Dobrovoljni prilog, po 10 kruna, za nastradale od požara u Travniku dali su magistri Pleyel i Patera (1903).²³ Niz godina je sudjelovao u prikupljanju novca u

¹⁴ Tokom 19. vijeka oglašavanje različitih proizvoda dostupnih u apotekama postaje sve vidljivije u dnevnim novinama, časopisima i drugim publikacijama, jer štampa postaje dostupnija i široj populaciji, a reklama počinje znatnije doprinosti njihovoj prodaji. Mnoge apoteke su na ovaj način reklamirale dostupnost različitih proizvoda.

¹⁵ *Bošnjak*, Kalendar za 1884. Sarajevo 1884, 96.

Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs/>> Pristupljeno: 10. 10. 2020.

¹⁶ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1908*. Sarajevo, 1908, Inserate XXX

¹⁷ *Bosanski glasnik za 1904*. Sarajevo, 1904, Inserate XLIII.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/511>> Pristupljeno: 10. 10. 2020.

¹⁸ *Bošnjak*. Kalendar 1885. Sarajevo 1885, 76; Isto 1887, 90; Isto 1905, 67; Isto 1906, 69; Isto 1907, 91; Isto 1908, 91. Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs/>> Pristupljeno: 25. 9. 2020.

¹⁹ *Sarajevski list*, Sarajevo, 29. maj 1887, br. 61, 1.

²⁰ Ovaj orden je prvi put uz Pleyelovo ime naveden 1900. godine (*Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1900*, 132).

²¹ *Bosansko-hercegovačke novine*, Sarajevo, 10. oktobar 1878, br. 12, 2. Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/535>> Pristupljeno: 25. 9. 2020.

²² *Sarajevski list*, Sarajevo, 31. juli 1887, br. 88, 2.

²³ *Sarajevski list*, Sarajevo, 14. oktobar 1903, br. 121, 3.

korist gradske sirotinjske zaklade kupovinom novogodišnjih čestitki.²⁴ Bosansko-hercegovačkom Zemaljskom društvu za pomoć i dobrovoljnu sanitarnu njegu u ratu, a u slučaju opće nevolje u mirno doba, dao je dobrovoljni prilog od 20 kruna (1914).²⁵ Upisao se kao član utemeljivač Srpsko-pravoslavnog pjevačkog društva „Sloga” i uplatio 50 forinti (1896).²⁶ Niz godina je bio počasni član Društva za potpomaganje bolesnika i sirotinje u Sarajevu (1900–1913).²⁷

U periodu 1910–1912. godine provizor u apoteci bio je magistar Johann (Ivan) Picek.²⁸ Eduard Pleyel mlađi je 1914. godine upisan u trgovački registar za inokosne tvrtke kao vlasnik apoteke,²⁹ što je bio do 1918. godine, a vjerovatno i kasnije.

Vlasnik apoteke „K pomoći” u Carevoj ulici 12 bio je magistar Stefan pl. Doboczky. Apoteka je protokolisana 23. maja 1884. godine.³⁰ Iz reklama za apoteke u novinama može se primijetiti da su one radile i prije protokolisivanja, pa je vjerovatno i ova otvorena ranije. Kasnije je vlasnik apoteke u gradu bio magistar Stefan pl. Doboczky mlađi,³¹ a Doboczky stariji sezonske apoteke u Ilidži, koju 1908. godine preuzima magistar Schlesinger.³² Ova apoteka je 1900. godine bila prva apoteka pretplatnik javne telefonske mreže u gradu, sa telefonskim brojem četiri. Od 1904. godine taj broj je pripadao apoteci magistra Schlesingera, a samo je Doboczky drogerija imala telefonski broj.³³

Doboczky mlađi je oglasima u novinama preporučivao svoju apoteku kao bogato snabdjevenu lijekovima i raznim proizvodima (Slika 4).³⁴ Uz navedeno, tu su se mogli naći i „sprava za udisavanje (Inhalation), stvari za njegovanje bolesnika, tvari za zavoje, hranivo mlivo za djecu”, kao i francuski konjak, medicinska vina, čajevi, rum, medicinski i drugi sapuni, francuski miomirisi, kozmetika i „špecijalite-

²⁴ *Sarajevski list*, Sarajevo, 2. februar 1906, broj 13, 3; Isto, 23. januar 1912, br. 16, 3; Isto, 19. februar 1913, br. 35, 2; Isto, 17. januar 1914, br. 18, 3; Isto, 3. februar 1915, br. 34, 3; Isto, 9. februar 1916, br. 33, 2.

²⁵ *Sarajevski list*, Sarajevo, 16. august 1914, br. 187, 1.

²⁶ *Bosanska vila*, Sarajevo, 15. april 1896, br. 7, 120. Dostupno na: <<http://digital.nub.rs/pdf/bosvila/1896/07.pdf>> Pristupljeno: 6. 10. 2020.

²⁷ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1900*, 238; Isto za 1901, 281; Isto za 1902, 279; Isto za 1903, 274; Isto za 1904, 298; Isto za 1908, 334; Isto za 1910, 351; Isto za 1911, 376; Isto za 1912, 477; Isto za 1913, 495.

²⁸ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1910*, 131; Isto za 1911, 135; Isto za 1912, 212; Isto za 1913, 215; Isto za 214, 220.

²⁹ *Sarajevski list*, Sarajevo, 16. maj 1914, br. 99, 4.

³⁰ *Sarajevski list*, Sarajevo, 30. maj 1884, br. 60, 3

³¹ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1898*, Sarajevo, 1898, 153.

³² *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1908*, Sarajevo, 1908, 133.

³³ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1900*, 228; Isto za 1901, 273; Isto za 1902, 270; Isto za 1903, 263; Isto za 1904, 289. Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/>> Pristupljeno 7. 10. 2020.

³⁴ *Bošnjak*. Kalendar za 1897. Sarajevo, 1897, 165. Dostupno na: <<http://www.preporod.ba/digitalni-repozitorij-kulture-bosnjaka/>> Pristupljeno: 7. 10. 2020.

ti” (1900).³⁵ Uprava banje Ilidža reklamirala je liječenje u banji pićem i kupanjem,³⁶

Slika 4. Reklama apoteke Doboczky mladi, 1897.

a glavno skladište za prodaju tople ilidžanske vode bilo je kod Stefana pl. Dóboczky u Sarajevu (1903).³⁷

Otac i sin Doboczky bili su dioničari medicinske drogerije Doboczky&Comp., protokolisane 1901. godine. Drogerija se nalazila u Ulici Franje Josipa 49, od 1904. godine u Ferhadija ulici, i imala je telefonski broj 45.³⁸ U Sarajevu je 1898. godine bila protokolisana drogerija magistra Ján Deutsch et Comp. u istoj ulici i sa istim telefonskim brojem, pa su vjerovatno Doboczky od njega kupili drogeriju i proširili svoju djelatnost. Deutsch se kao vlasnik navodio do 1901. godine, a moguće da je drogerija radila i prije godine protokolicije.³⁹

Reklamirali su je kao prvu i jedinu bosansko-hercegovačku mirodnicu Doboczky i drug sa prometom na malo i veliko, koja preporučuje svoje bogato skladište raznih vrsta ruma, konja-

ka, čaja, malaga i grčkog vina, spužve za „školske table, banje i pranje”, mirise, pudere, francuske gumene proizvode za gospođe i gospodu (1905),⁴⁰ zatim da velika medicinska drogerija Doboczky, nasuprot carinarnice, nudi u svojoj veleprodajnoj trgovini sve zamislive lijekove, specijalitete, zavoje i hirurške instrumente, te izbor fotografskih proizvoda poput ploča, papira, filmova i hemikalija (1910).⁴¹ Vlasnik

³⁵ Bošnjak. Kalendar za 1900. Sarajevo, 1900, 190.

Dostupno na: <https://digitalna.nb.rs/> Pristupljeno: 7. 10. 2020.

³⁶ Prema oglasu za Zemaljsko-erarno lječilište Ilidže, Ilidžansko vrelo djeluje „lahko rastapljavući, pobuguje tek, uništava kiselinu, ublažuje bol i grčeve, izlučuje sluz, pospješuje lučenje žuči, poizvaglia obilno mokrenje, potpomaže pretvaranje krvi, upravlja kolanje žile vratnice i povisuje trošenje masti. Liječi: dugotrajne bolesti želuca i crijeva, jetara i mjeħura i bubrega. Dugotrajni katar gutnjaka, jabučice i dušnika. Dugotrajne bolesti ženske, kostobolju, šećerni proljev.”

³⁷ Bošnjak. Kalendar za 1903. Sarajevo 1903, 185.

Dostupno na: <https://digitalna.nb.rs/> Pristupljeno: 7. 10. 2020.

³⁸ Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1902, 169; Isto za 1903, 152; Isto za 1904, 175, 287.

³⁹ Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1899, 112; Isto za 1900, 250; isto za 1901, 179, 273.

⁴⁰ Bošnjak. Kalendar za 1905, Sarajevo 1905, 217.

Dostupno na: <https://digitalna.nb.rs/> Pristupljeno: 7. 10. 2020.

⁴¹ Bosnische Post, Sarajevo, 23. decembar 1910, br. 293, 1.

Dostupno na: <http://kolekcije.nub.ba/items/show/726> Pristupljeno: 7. 10. 2020.

medicinske drogerije Doboczky&Co. kasnije je bio magistar Gustav Jokl (1908–1918).⁴²

Stjepan pl. Doboczky mlađi je bio član Biciklističkog kluba „Sokol” i Hrvatskog pjevačkog društva „Trebević”. Umro je 1902. godine i sahranjen u Sarajevu 11. juna.⁴³ U novinskoj čitulji stoji da je ispraćen „u mnogobrojnom sprovodu činovničke i građanske publike i kolega po struci ... Kao druževan i simpatičan čovjek, pokojni Doboczky ml. bješe vrlo omiljen u sarajevskom društvu, što je i njegov mnogobrojni i sjajni sprovod do vječne kuće posvjedočio. Vječan mu spomen!” Vlasnici apoteke kao društvene firme postali su njegovi nasljednici, udovica Sophie pl. Doboczky, te Vera, Stefan, Aladar, Ilonka i Irma.⁴⁴ Provizor apoteke bio je magistar Nikola Kus (1910–1911).⁴⁵

Magistar Stevo Romčević je kupio apoteku Doboczky i u početku, uz ime svoje apoteke, navodio da je prethodno bila Dobočki.⁴⁶ Vlasništvo je upisao u trgovački registar za inokosne tvrtke 1911. godine⁴⁷ i bio vlasnik do 1918.⁴⁸ Apoteku je preporučavao radi dostupnosti svih lijekova na recept, bez obzira na to gdje su propisani (Slika 5).⁴⁹

Apoteku je, pored svoje ljekarske prakse, imao i doktor Josef Koetschet.⁵⁰ Nemam podatak kada je otvorio apoteku, možda i krajem osmanske uprave, jer se, prema oglasu u Sarajevskom listu iz 1882. godine, veoma efikasan lijek protiv zubobolje mogao kupiti u apoteci dr A. Kečeta (Slika 6).⁵¹ Možda se radilo o sinu dr Kečeta, Aleksandru, ljekaru, ili o tipografskoj grešci, koje se mogu zapaziti u tadašnjim reklamama. Njegovu apoteku u Ulici Franje Josipa kupio je 1887. godine magistar Ljudevit Matić i oglasio da će je „svim modernim i uopšte potrebi odgovaraju-

⁴² *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1908*, 199; Isto za 1910, 210; Isto za 1911, 225; Isto za 1912, 302; Isto za 1913, 308; Isto za 1914, 316; Isto za 1915, 317; Isto za 1916, 181; Isto za 1917, 165; Isto za 1918, 372.

⁴³ *Sarajevski list*, Sarajevo, 11. juli 1902, br. 69, 2

⁴⁴ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1903*, 98; Isto za 1904, 119; 1908, 134; Isto za 1910, 131; Isto za 1911, 135.

⁴⁵ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1910*, 131; Isto za 1911, 135.

⁴⁶ *Bosnischer Post*, Sarajevo, 26. novembar 1910, br. 271, 16.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/704>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁴⁷ *Sarajevski list*, Sarajevo, 11. novembar 1911, br. 246, 6

⁴⁸ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1912*, 213; Isto za 1913, 215; Isto za 1914, 221; Isto za 1916, 139; Isto za 1917, 130; Isto za 1918, 104.

⁴⁹ *Srpska riječ*, Sarajevo, 3. septembar 1911, br. 178, 5

⁵⁰ Josef Koetschet (1830–1898), Švicarac, sa završenim studijem medicine u Bernu, proveo je u Bosni i Hercegovini 37 godina kao gradski i policijski doktor Sarajeva, tumač i vilajetski sekretar, savjetnik nekoliko bosanskih valija (guvernera), a naročito Omer-paše Latasa (kasnije Šerif Topal Osman-paše), čiji je bio lični doktor. Imenovan je za prvog gradskog fizika Sarajeva pod austrougarskom upravom 1878. godine. Bio je osnivač Vakufske bolnice. [Mašić, Izet. *Korijeni medicine i zdravstva u Bosni i Hercegovini*. Sarajevo: Avicena, 2004, 83–84]

⁵¹ *Sarajevski list*, Sarajevo, 23. april 1882, br. 49, 4

чим lijekovima snabdjeti”.⁵² Апотека се звала се „K orlu” (Slika 7).⁵³ У трговачки регистар за инкосне твртке уписана је 25. јануара 1890. године твртка за апотекарски посао „Kod crnog orla”.⁵⁴ Прilikом избора новог предсједника Бољесничког и потпорног друштва 1893. године, лјекарник Матић је био други са освојених 49 гласова.⁵⁵ На изборима за Градско заступство 1908. године, од католика, Pleyel је био други са освојена 124, а Матић четврти са 44 гласа.⁵⁶

Slika 5. Reklama apoteke Steve Romčevića, 1911.

Slika 6. Reklama preparata protiv zubobolje, Apoteka dr Kečeta, 1882.

Slika 7. Oglas apoteke Ljudevita Maticā, 1888.

Matića kupio апотеку, у којој се до 1901. године водио као власник,⁵⁸ а од њега магистар Josef Patera, власник апотеке до 1915. године. Апотека, протоколисана

Prema oglasu iz 1897. године за „Marijacejske želudčane kapljice“, које су се могле добити и код Ludv. Maticā,⁵⁷ могло би се закључити да је тада још био власник апотеке. Sljedeće године је власник апотеке у Улици Франје Јосипа 12, протоколисана 1887. године, био магистар Franz Ružička, поријеклом Чех. Vjerovatno је он од Maticā купео апотеку, у којој се до 1901. године водио као власник,⁵⁸ а од њега магистар Josef Patera, власник апотеке до 1915. године. Апотека, протоколисана

⁵² Bošnjak. Kalendar za prostu 1887. Sarajevo, 1887, 98.

Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs>> Pristupljeno: 8. 10. 2020.

⁵³ Bošnjak. Kalendar za 1888. Sarajevo 1888, 133.

Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs>> Pristupljeno: 8. 10. 2020.

⁵⁴ Sarajevski list, Sarajevo, 13. januar 1890, br. 13, 4

⁵⁵ Bošnjak, Sarajevo, 9. mart 1893, br. 6, str 3.

Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs>> Pristupljeno: 8. 10. 2020.

⁵⁶ Bošnjak, Sarajevo, 16. mart 1893, br. 11, 4.

Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs>> Pristupljeno: 8. 10. 2020.

⁵⁷ Bošnjak. Kalendar za 1897. Sarajevo 1897, 171.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/98>> Pristupljeno: 8. 10. 2020.

⁵⁸ Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1898, 153; Isto za 1899, 113; Isto za 1900, 132; Isto za 1901, 129.

1900. godine, zadržala je naziv, jer su se i u Paterinoj apoteci „K orlu” (*Zum Adler*) mogle naći „Kajzerove karamele protiv kašlja” (1906).⁵⁹ Kasnije su vlasnici apoteke bili njegovi nasljednici (1916–1918), a zakupac magistar Rudolf Hübner.⁶⁰

Slika 8. Heinrich Schlesinger

Vlasnik apoteke „K gradu Sarajevu” u Ferhadija ulici 30 (negdje 28) bio je od 1892. godine magistar Heinrich (Hinko) Schlesinger (Slika 8).⁶¹ Apoteku je oglašio 1893. godine (Slika 9)⁶² i protokolisao 1894. godine.⁶³ Držao je i filijalu apoteke, odnosno sezonsku apoteku u Ili-dži (1908–1915). Od 1916. godine vlasnici apoteke su nasljednici, a provizori magistri Wenzel Koza (1916–1917) i Uroš Misita (1918).^{64, 65} Apoteka je bila pretplatnik mreže javnih telefona u gradu od 1904. godine i imala telefonski broj 4.⁶⁶ Oglasom u novinama tražio je apotekarskog praktikanta, mladića koji je uspješno završio šest razreda gimnazije (1910).⁶⁷ Osim oficinalnih lijekova i zavoja, u apoteci se mogla dobiti i inhalacija kisikom, zatim mineralna voda, razna pića, somatoze, fotografske potrepštine, tečnost za izbjeljivanje, prašak protiv insekata.⁶⁸ Schlesinger je bio redovni član Središnje uprave Hrvatskog društva „Napredak” u Sarajevu.⁶⁹ Apoteka Schlesinger (i Marien-apoteka) je dala dobrovoljni prilog od 20 kruna Bos.-herc. zemaljskom društvu za pomoć i dobrovoljnu sanitarnu njegu u ratu, a u slučaju opće nevolje i u mirno doba (1914),⁷⁰ a društvu Crvenoga križa predala je dar tvrtke *Erste Malton Wein Gährung und Kellerel Svátek & Comp.* iz Praga, i to 19 boca „Vinum Jodatum”, 26 boca „Malto Pep-

⁵⁹ *Srpska riječ*, Sarajevo, 5. novembar 1906, br. 162, 6

⁶⁰ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1916*, 139; Isto za 1917, 130; isto za 1918, 104.

⁶¹ Đuričić, Aca; Elazar, Samuel. *Pregled istorije farmacije Bosne i Hercegovine*. Sarajevo, 1958, 256.

⁶² *Bošnjak. Kalendar za 1893*. Sarajevo, 1893, 138. Dostupno na:

<<http://www.preporod.ba/digitalni-repozitorij-kulture-bosnjaka/>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁶³ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1899*, 113

⁶⁴ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1916*, 140; Isto za 1917, 131; Isto za 1918, 104

⁶⁵ U *Sarajevskom listu* (6. august 1918, br. 167, 2) objavljena je vijest da je magistru Urošu Misiti i supruzi Ljubici (rođ. Martinović) 4. augusta 1918. godine u četvrtoj godini preminuo sin Milenko, koji je sahranjen na srpsko-pravoslavnom groblju u Koševi (Koševo?)

⁶⁶ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1904*, 289

⁶⁷ *Bosnische Post*, Sarajevo, 30. juli 1910, br. 171, 4.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/40>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁶⁸ *Bosnische Post*, Sarajevo, 20. januar 1914, br. 15, 7.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/788>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁶⁹ *Napredak. Hrvatski narodni kalendar za 1910*. Sarajevo 1910, 256; Isto za 1911, 284; Isto za 1912, 333.

⁷⁰ *Sarajevski list*, Sarajevo, 16. august 1914, br. 187, 1.

sin”, 2 boce „Malto Chinin” i 16 boca „China Shery”, na čemu je Predsjedništvo najtoplije zahvalilo (1916).⁷¹

Slika 9. Reklama apoteke Hinka Schlesingera, 1893.

U apoteci u Ćemaluša ulici 165 radio je magistar Eustach Weidenhoffer 1898. i 1899. godine,⁷² a sljedeće godine je bio zakupac apoteke magistra Friedricha Herziga.⁷³

Slika 10. Reklama apoteke Sv. Marije, 1903.

„Marijacejske želudčane kapljice” mogle su se 1896. godine naći i u gradskoj ljekarni Eustacha Weidenhoffer, Ferhadija ulica.⁷⁴ Početkom te godine u Sarajevo se vraća Marija Herzig, kćerka nekadašnjeg apotekara u donjoj Ćemaluša ulici, koja je naslijedila očevu imovinu.⁷⁵ To znači da je apoteka u ovoj ulici radila prije 1896. godine, te da je u apoteci od te godine radio Weidenhoffer. Od svih apoteka

koje su 1900. godine radile u Sarajevu (5), ova nije bila protokolisana. Protokolisano je te godine magistar Viktor Benischko, vlasnik apoteke na istoj adresi (1901–1918).⁷⁶ Moguće da se ova apoteka zvala Marijina apoteka ili Marien-ljekarna ili

⁷¹ *Sarajevski list*, Sarajevo, 7. novembar 1916, br. 299, 2

⁷² *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote* za 1898, 153; Isto za 1899, 178.

⁷³ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote* za 1900, 132, 246.

⁷⁴ Bošnjak. Kalendar za 1896, Sarajevo 1896, 169. Dostupno na: <<http://www.preporod.ba/digitalni-repozitorij-kulture-bosnjaka/>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

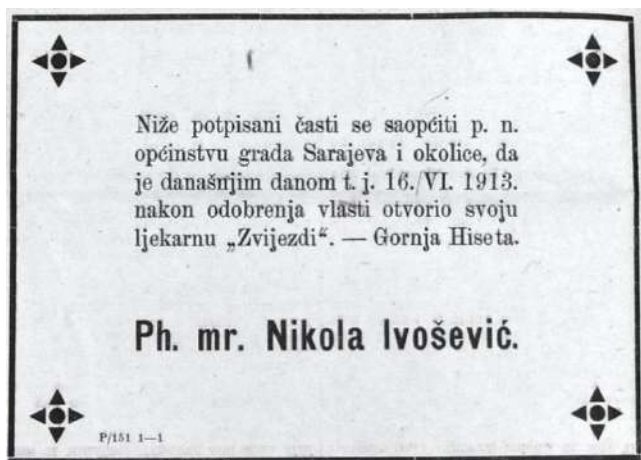
⁷⁵ Koštić, Mujo. „Slovenici u Sarajevu i školstvu Bosne i Hercegovine do sredine XX stoljeća”. *Novi Muallim*, svezak 6, br. 23, 2005: 61–75. Dostupno na: <<https://doi.org/10.26340/muallim.v6i23.1180>> Pristupljeno: 8. 10. 2020.

⁷⁶ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote* za 1901, 129; Isto za 1902, 118; Isto za 1903, 99; Isto za 1908, 134; Isto za 1910, 131; Isto za 1911, 135; Isto za 1912, 213; Isto za 1913, 215; Isto za 1914, 221; Isto za 1916, 139; Isto za 1917, 130; Isto za 1918, 104.

Ljekarna Sv. Marije (Slika 10),⁷⁷ što su nazivi koji su se mogli naći u reklamama iz raznih novina.^{78, 79} Weidenhoffer je bio dugogodišnji sekretar Apotekarskog gremija (1910–1918) kao magistar farmacije asistent. Možda je u ovoj apoteci kontinuirano radio kao magistar farmacije, jer nije bio vlasnik nijedne apoteke.

Vlasnik apoteke „Lav” (*Löwenapotheke*)⁸⁰ u Bahnhof ulici 48 bio je magistar Đorđe M. Besarović, koju je protokolirao 1910. godine.⁸¹ Prema tekstu u novinama 1906. godine, glavni grad je imao svega pet apoteka i sve su se nalazile u centru gra-

**Slika 11. Oglas o otvaranju apoteke
Nikole Ivoševića, 1913.**

da je previše apoteka, a to je bio Eduard Pleyel. Kako se navodi u tekstu, radilo se o prvom slučaju kada je domaći sin tražio koncesiju u svojoj domovini, a već su mu stranci podmetali klipove. Nekoliko gospode magistara veoma se zauzelo da mu otmu koncesiju, jer nema potpuni kvinkvenij, a časopis podsjeća da ga ni neki magistri stranci nemaju (Cisarž u Bosanskoj Krupi, Proche u Brčkom). Smatrali su da Zemaljska vlada treba dokazati da se drži načela jednakopravnosti domaćih sa strancima, odnosno da domaći trebaju dobiti isto što se moglo dati strancima.⁸² Na jednoj od sjednica Gradskog vijeća 1907. godine dr Fridrih Fronius, gradski nadfizik i zdravstveni savjetnik, izvijestio je da je Zemaljska vlada dozvolila da se u zapadnom dijelu grada može otvoriti apoteka i da je raspisan natječaj,⁸³ a kasnije je izvijestio da

⁷⁷ Bošnjak. *Kalendar za 1903*, Sarajevo 1903, 186.

Dostupno na: <<https://digitalna.nb.rs/>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁷⁸ *Sarajevski list*, Sarajevo, 12. januar 1902, br. 5, 4

⁷⁹ *Srpska riječ*, Sarajevo, 1. januar 1906, br. 1, 6

⁸⁰ *Bosnische Post*, Sarajevo, 26. novembar 1910, br. 271, 16.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/704>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁸¹ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1911*, 222.

⁸² *Srpska riječ*, Sarajevo, 24. septembar 1906, br. 139, 3.

⁸³ *Sarajevski list*, Sarajevo, 31. maj 1907, br. 64, 3.

je magistru Besaroviću data dozvola da tu otvori šestu apoteku.⁸⁴ Prema reklami iz 1908. godine, jedno od stovarišta za „Vita prirodno natron-lition vrelo” u Sarajevu bilo i kod Đorđa M. Besarovića, apotekara.⁸⁵ Vlasnik apoteke je bio do 1918. godine, vjerovatno i kasnije.

Novu apoteku „Zvijezda” otvorio je 1913. godine magistar Nikola Ivošević na Gornjim hisetima, „u najbližoj blizini vojne bolnice, na čošku prema kotarskom uredu i sudu, u središtu grada”. Otvorenjem ove apoteke „učinjena je velika naručnost obližnjim stanovnicima”, koji su u slučaju bolesti mogli u blizini dobiti lijekove.⁸⁶ Zemaljska vlada je raspisala natječaj za otvaranje apoteke u Sarajevu u junu 1912. godine, a zainteresovani su trebali molbe podnijeti u roku od osam nedelja.⁸⁷ Apoteku je oglasio u novinama (Slika 11),⁸⁸ a protokolisaio 31. januara 1914. godine.⁸⁹ U novinama *Bosnische Post* 1914. godine apoteka na uglu Gornja hiseta i Balića ulice predstavljena je kao moderno namještena, opskrbljena medicinsko-farmaceutskim specijalitetima, mineralnom vodom, svim kozmetičkim preparatima, francuskim i engleskim parfemima, svim vrstama gumenih proizvoda, mogle su se dobiti inhalacije kisikom.⁹⁰ U akciji za potresom nastradale žitelje Hrvatskog primorja, Ivošević je dao 25 kruna (1916),⁹¹ a prikupljao je novac u akciji za nastradale u Kraljevskoj Sutjesci (1918).⁹² Bio je vlasnik apoteke do 1918. godine, vjerovatno i kasnije.⁹³

Prateći hronologiju javnih apoteka kroz *Bosanski glasnik*, u periodu 1898–1918. u Sarajevu su otvorene samo dvije nove apoteke (Besarović, Ivošević). U doba 40-godišnje austrougarske vladavine u gradu je radilo sedam apoteka. Sezonska apoteka u Ilidži je od 1916. godine bila nepopunjena. Prema jednom izvoru,⁹⁴ apoteke su otvarane ovim redom: 1878. (prva), 1879. (druga), 1886. (treća), 1891. (četvrta) i 1892. (peta). Prema meni do sada dostupnim izvorima, Pleyel je otvorio 1878. apoteku, Sumbul 1881. (preuzima Schlesinger 1892), Koetschet prije 1882, Doboczky prije 1884, Herzig prije 1896. (provizor Weidenhoffer), te Besarović 1908. i Ivošević 1913. godine. Apoteke su tokom vremena mijenjale vlasnike ili su vlasnici postajali magistri farmacije sljedeće generacije. U apotekama su uz navedene vlasnike vjerovatno radili i drugi magistri farmacije, ali nisam našla konkretne podatke. Na redovnoj sjednici Gradskog zastupstva grada, planiranoj za 16. februar 1914. godine, jedna

⁸⁴ *Sarajevski list*, Sarajevo, 20. novembar 1907, br. 138, 2.

⁸⁵ *Srpska riječ*, Sarajevo, 5. juli 1908, br. 145, 4

⁸⁶ *Sarajevski list*, Sarajevo, 4. juni 1913, br. 126, 2

⁸⁷ *Sarajevski list*, Sarajevo, 25. juni 1912, br. 139, 2.

⁸⁸ *Sarajevski list*, Sarajevo, 10. juni 1913, br.131, 4.

⁸⁹ *Sarajevski list*, Sarajevo, 17. februar 1914, br. 31, 5.

⁹⁰ *Bosnische Post*, Sarajevo, 7. januar 1914, br. 4, 6.

Dostupno na: <<http://kolekcije.nub.ba/items/show/785>> Pristupljeno: 9. 10. 2020.

⁹¹ *Sarajevski list*, Sarajevo, 17. maj 1916, br. 128, 2.

⁹² *Sarajevski list*, Sarajevo, 13. januar 1916, br. 10, 2

⁹³ *Bosanski glasnik – Bosnischer Bote za 1918*, 104.

⁹⁴ Jeremić, Risto. *Prilozi istoriji zdravstvenih i medicinskih prilika Bosne i Hercegovine pod Turskom i Austro-Ugarskom*. Beograd: Naučna knjiga, 1951, 87.

od predviđenih tačaka dnevnog reda bila je i koncesioniranje osme apoteke u Sarajevu.⁹⁵ Kako je 1918. godine radilo samo sedam apoteka, ova koncesija nije bila popunjena.

Vanda Markovic-Pekovic

PUBLIC PHARMACIES IN SARAJEVO
IN THE AUSTRO-HUNGARIAN PERIOD

Summary

The aim of this paper is to present public pharmacies that worked in Sarajevo during the Austro-Hungarian period. At that time, regulations were passed for governing the pharmacy business and the opening of a larger number of pharmacies began. At the beginning, mostly foreigners received concessions, because there were no local pharmacists. The first such pharmacy in Sarajevo was opened in 1878 by Eduard Pleyel. Until 1898, there were five public pharmacies in the city, owned by foreigners. Pharmacy owners have changed over time or the owners became masters of pharmacy of the next generation. In the period 1898-1918 only two new pharmacies, owned by the Bosnian-Herzegovinian pharmacists, were opened. Pharmacies were often advertised in various publications. They were stocked with all necessary medicines and other products, such as cosmetics, beverages, photographic accessories.

Pharmacists were esteemed citizens of the city. With their professional work, they contributed to the improvement of health care in the city, as well as civic culture and the general development of society together with their contemporaries. Pleyel was a city representative, awarded with medals for outstanding civic merit, father and son Doboczky were also co-owners of a medical drugstore, Doboczky Jr. was a member of the singing and cycling society. Some were among the first to introduce telephones in their pharmacies (Pleyel, Doboczky, Schlesinger) and all of them supported many charitable activities by voluntary monetary contributions and were active in the Pharmacy Guild. During the forty-year long Austro-Hungarian rule, there were seven pharmacies in the city. The planned concession of the eighth pharmacy (1914) was not realised by the end of 1918.

⁹⁵ *Sarajevski list*, Sarajevo, 13. februar 1914, br. 28, 3.